

Міністерство вищої освіти України

Київський університет ім. Тараса Шевченка

На правах рукопису

ГЕРАСИМЕНКО АЛЛА АНАТОЛІВНА

**НАУКА ЯК ФОРМА КУЛЬТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ
В КОНТЕКСТІ ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

09.00.11 - соціальна філософія

**АВТОРЕФЕРАТ
ДИСЕРТАЦІЇ**

на здобуття вченого ступеня

кандидата філософських наук

Київ - 1993

30. 17. 10. 1. 7 348 H13 28.0510
Робота виконана в Київському університеті на кафедрі політології.

Науковий керівник - доктор філософських наук,
професор Гаєвський Борис Аркадійович.

Офіційні опоненти:

- Табачковський Віталій Георгійович, доктор
філософських наук, професор;
- Павлов Валерій Лук'янович, кандидат філософських
наук, доцент.

Провідна установа - кафедра філософії АН України.

Захист відбудеться *24* вересня 1993 року на засіданні спеціалізованої
Вченої Ради Д 01.01.04 при Київському університеті ім. Тараса Шевченка за
адресою: м.Київ, вул. Володимирська, 64, ауд. 330 *с. 14*

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського
університету ім. Тараса Шевченка.

Автореферат розісланий *24* серпня 1993 року

Вчений секретар
спеціалізованої Вченої Ради

Скрипка П.І.

СКРИПКА П.І.

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00802546 (P)

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЗНАЙНІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Піднесення ролі науки в житті сучасної цивілізації, її очевидна експансія в усі сфери соціальної реальності різко контрастують з тією методологічною ситуацією, що склалася у філософії науки. Кризові явища, які ми спостерігаємо в цій області знань, полягають у парадоксальній втраті свого предмету, в його роздробленні на ряд аспектів, котрі важко поєднати у певну цілісність, без чого неможлива філософська рефлексія.

Втрата означеної цілісності пов'язана з посиленням інструменталізації наукового пізнання, поглибленням процесу перетворення Єдиної Науки - образу пізнання, що поділявся мислителями Нового часу від Декарта до Гегеля, - на сукупність різноманітних гносеологічних феноменів. Реалітові залишки цієї класичної парадигми збереглися лише в діалектичному матеріалізмі, однак наївні уявлення про "пізнання взагалі" на тлі сучасного стану наукознавчої думки виглядають анахронізом і не відповідають потребам філософської рефлексії у новому методологічному синтезі, не сприяють подоланню того редуccionізму, під знаком якого відбувається осмислення специфіки наукового пізнання у ХХ столітті.

Означення редуccionізму є зворотним боном примату аналітичного підходу і виявляється у формах зведення специфічних характеристик наукового пізнання до зовнішніх, притаманних видому класу явищ, феноменів: логіка (логічний позитивізм), "формальна раціональність" (Н.Вебер), "форма суспільної свідомості" (різноманітні форми соціологізму, включаючи "ліві" різновиди марксизму), варіанти культурного редуccionізму (неонантіанство, постпозитивізм), інституціональна структура та ін.

Актуальність розгляду наукового пізнання у його зв'язку з інститутами освіти, здійснюваного в запропонованому дисертаційному дослідженні, полягає в необхідності подолання методологічного розриву між уявленнями про науку як про абстрактне знання і як форму культурної творчості.

Репрезентативність феномену вищої освіти для розв'язання сформульованого завдання полягає в тому, що він дозволяє не лише сполучити воедино, і здійснити необхідну кореляцію між гносеологічними стандартами, дисциплінарною формою організації наукових знань і конкретні-соціальними характеристиками інститутів вищої

освіти як характерними феноменами культури, але і провести пряму паралель між цими стандартами і ідеалом людини, який є основою педагогіки взагалі і педагогіки вищої школи зокрема. Останнє здається надзвичайно важливим у зв'язку з процесом гуманітаризації наукового пізнання - невід'ємною рисою розвитку науки другої половини нашого століття.

Крім того, емпіричні, отримані дисертантом шляхом реалізації сформульованого методологічного наряду, відбиваються в прикладному аспекті управління вузівською наукою. Це значною мірою спричинило вибір теми дисертаційного дослідження.

Стан опрацьованості проблеми. Дифузність феномену вищої освіти, його взаємозв'язок із культурою людства передбачає взаємозв'язання розгляд науки, вищої освіти і культури як у логічному, так і в історико-генетичному аспектах. Тому, попри відсутність великої кількості студій, що ставили б за мету проведення кореляції між цими трьома складовими реального буття науки в культурі, внаслідок на залежність типу знань від загальнокультурних ідеалів та історичних форм закріплення й трансляції знань мають місце в усіх дослідженнях історії науки і культури. Способи систематизації знань у давнину (у рамках фольклорної міфопоетичної свідомості) були віднадені не стільки в історії науки, скільки в етнології (показові у цьому плані праці В.Вундта, Е.Дюркгейма, А.Леві-Брюля, К.Леві-Строса, Б.Малиновського, Дж.Фрезера, М.Еліаде, Ф.Енгельса, А.Моргана).

Форми організації і трансляції знань у зв'язку з універсальними культурними стандартами досліджуються, як правило, у неких історико-філософських та історико-наукових студіях конкретних періодів історії людської думки: Стародавньої Греції, Стародавнього Китаю, цивілізації Єгипту та Межиріччя, Античності, європейського Середньовіччя та Відродження. Особливість означеного масиву літератури полягає в тому, що нова там іде переважно про донаукові та ненаукові форми організації знань, які генетично передували новозародковим ученості. Що в відносно аналізу специфіки суто наукового знання та його відмінностей від попередніх пізнавальних форм, то такого роду дослідження здійснювалися в рамках філософії науки підкреслено екстерналістської орієнтації антипозитивістського характеру.

Загальною передумовою, що споріднює безліч напрямів постпозитивістського характеру.

тивістської методології науки, є теза про культурну детермінацію наукового пізнання, про науку як феномен культури, про те, що характер і сприйняття науково-пізнавальної діяльності визначається універсальними культурними механізмами. Різниця між окремими екстерналістськими наукознавчими концепціями полягає лише у висуванні пріоритетних детермінант, які з точки зору дослідника необхідні і достатні для пояснення наукових феноменів. Такими детермінантами вважались універсальні культурні матриці, котрі визначають усю людську діяльність (О. Шпенглер, Е. Кассігер), естетичні ідеали (Е. Пауфсфайн), етичні характеристики (П. М. Косарева), тип релігійної спрямованості (Н. Вебер), особистісні ціннісні переваги (М. Полані, Д. Холтор), нові особливості наукового тенсту (А. Ольшкі). Нарешті, у випадку такої детермінанти може виступати інститут освіти, конкретні історичні форми закріплення і трансляції знань, що впливають на структуру і мову наукової теорії (Н. Бьон, Н. П. Огурцов).

Велика кількість літератури присвячена прикладній проблемі інституціонального функціонування наук, тобто управлінню, де останнє розглядалось у зв'язку з деяко ширшими наукознавчими передумовами, іноді неявними. Наприклад, абстрактно-гносеологічне розуміння науки як інституціонально організованої діяльності щодо виробництва знань породжує глибоко інтерпретичне розуміння управління (Д. Гвішвіні, С. Бір). Соціоцентризм веде до зміщення поняття управління ідеєю державного планування (Р. Ейрес, М. І. Бухарін).

Існують також інші, більш детальні типи розуміння управління, що тлумачать його не як зовнішню директиву, а як природний механізм конституювання самоорганізації наукових знань і різних типів наукових товариств (то управління розглядається на логіко-понятійному рівні, на рівні наукової мови, навіть на рівні соціально-правовому).

Кількість робіт, де б досліджувалася самоорганізація наукового пізнання, трансляція, збереження та передача знань та наукових норм, незначна. Сюди слід віднести студію про наукову дисципліну як елементарну одиницю організації усіх механізмів теоретичного і інституціонального самовизначення науки (Т. Парсонс, Н. Сторер), а також праці, що пов'язують питання про оптимальні умови синтезу нових знань із відповідною довгостроковою інтелектуальною і інституціональною орієнтацією науки (Н. П. Огурцов, М. М. Руткевич). Велике значення має запропонований Н. Фуко методологічний орієнтир

аналізу феномену науки під кутом зору іманентних її форм влади, котрі наука сама в змушена долати.

Проте, аналіз інституціональної організації науки і, відповідно, освіти ще ніколи не розглядався з метою з'ясування найоптимальніших умов управління процесом збереження гуманітарних традицій дисциплінарно оформлених знань у вищій школі. Аналіз літератури з даної теми переконливо свідчить про те, що досі невирішеною залишається проблема суб'єкта наукової діяльності, котрий здійснює унікальний творчий акт. У ширшому плані ця проблема набуває вигляду відношення дихотомії пізнання і цінностей, класично сформульованої М. Вебером, котра може розглядатися як така, що постійно відтворюється, антиномія між універсально-субстанціональним і унікально-людським. Непохитним залишається уявлення про науку (особливо, хоч і в певних формах, в розробках управлінської проблематики) як про певну самостійну сутність, яка діяльно відтворює себе через конкретного індивіда, до інструменталізації наукового пізнання повністю закриває питання про самоцінність людини.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є такий розгляд культурної детермінації науки, котрий пов'язує здатність науки виробляти нові знання зі здатністю конструювати смисли і цінності індивідуального людського буття, слугувати такою формою, що допомагає бачити світ дійсно людським способом.

Для досягнення поставленої мети, на наш погляд, слід вирішити наступні задачі:

- виявити відмінні особливості наукових знань порівняно з іншими типами знань (магії, гностичні, алхімії, містики, філософії);
- проаналізувати специфіку культурної детермінації наукового пізнання і знати конкретні механізми, за допомогою яких здійснюється дана культурна детермінація;
- розглянути співвідношення форми пізнання і інститутів освіти в історії людської культури і показати вплив європейської університетської освіти на дисциплінарну структуру науки;
- сформулювати методологічні принципи подолання суперечності між логічним і інституціональним аналізом науки, визначити напрями цілісного аналізу феномену наукового пізнання як культурного утворення.

окреслити нові перспективи управління наукою у світлі ідеї гуманітаризації наукового пізнання.

Методологічна і теоретична основи дослідження. Дослідження здійснювалося з позиції єдності основних положень культурологічної традиції аналізу науки, освіти и управління, зведених воєдино для досягнення наукової мети дослідження. Особливо слід вказати джерела, що вплинули на логіку, спрямованість і зміст дослідження. Це праці В. П. Іванова про розрізнення гносеологічного суб'єкта и суб'єкта культури, принципи, запропоновані в дисциплінарному аналізі науки Н. П. Огурцова, основні положення філософської спадщини М. К. Манардашвілі про культурні и антропологічні складові феномена сучасної науки. У своїй праці автор також значною мірою спирався на результати, отримані західними філософами науки постпозитивістської орієнтації (М. Полані, П. Фейєрабенд, Ст. Тулмін).

Наукова новизна дисертації. Основним результатом дослідження є формулювання методологічних принципів взаємозв'язку між логіко-гносеологічними, інституціональними, загальнокультурними і антропологічними конституентами наукового пізнання, а також аналіз способів регуляції наукової діяльності у вищій школі в світлі цілісного підходу до науки. У дисертації містяться положення, що мають наукову новизну:

цілісна концепція наукового знання, що дає змогу визначити його відмінності від інших типів знань можлива лише на основі аналізу можливостей подолання дуалізму предметно-практичних і духовно-пізнавальних аспектів людської культури;

філософський підґрунтям цілісної концепції наукового знання має бути "конструктивна метафізика" (М. К. Манардашвілі), за якою культура не є конгломератом натуралістично об'єктивованих результатів фізичної та духовної праці; це особливий вимір буття і свідомості людини, де виробляється и відтворюється феномен сутнісно-людського як такого;

розуміння культури як світу народження та розвитку людського феномена дозволяє визначити культурологічну детермінацію наукового пізнання, а також подолати протилежність типологічного та популяціоністського підходів до формування и функціонування наукового знання, котрі абсолютизують значення для культури підсум-

нових форм знання;

- усі можливі епістемологічні варіанти розвитку науки залишають незмінними регулятивну роль єдності пізнання, культури, досвіду й онтологічних умов буття людини, що забезпечує як прогрес самої науки, так і її не оборотний вплив на людиногенез;

- розуміння неможливості усунення культурологічного, сутнісно-людського виміру з науково-пізнавального досвіду дає змогу по-новому обґрунтувати сучасну тенденцію гуманітаризації наукового пізнання, збагнути цей процес як імператив розмірності науки в ціннісно-смысловинні координатами людського буття;

- культурологічна методологія аналізу розвитку науки створює альтернативу вузькокібернетичним моделям наукознавства и дає змогу обґрунтувати типологію форми управління наукою взагалі і особливостями її розвитку у вищій школі зокрема: 1) управління наукою як елемент загальнодержавного планування; управління як інтероризація відносин владування и підкорення в іманентних структурах інституціоналізації науки; управління як правова регламентація всередині наукового співтовариства; 2) регуляція дисциплінарного співвідношення вузівських програм; управління як зміна засад мислення; управління як система залучення та заохочення студентів, котрі займаються науковою діяльністю;

- аналіз історії розвитку науки в рамках інституцій освіти свідчить, що регулювання розвитку науки у вузах здійснюється не тільки через наявні форми управління, а й через інші форми культури й суспільної свідомості, які складають основу міждисциплінарного й міжособистісного спілкування суб'єктів наукової діяльності, і саме філософія може розглядатися як такий елемент функціонування неформального спілкування в дисциплінарно оформленому знанні, який пов'язує свідомість різних практик в єдиний досвід. Даний тип управління (управління через філософію) слід вважати неспецифічним, так як він посилює евристичні можливості людської свідомості без точного прогнозування результатів наукової діяльності.

Теоретична і практична значущість дослідження полягає у тому, що його результати вносять певний внесок в опрацювання проблеми співвідношення науки, культури й освіти, сприяють розв'язанню теоретичних і практичних завдань їхньої взаємодії на інституційному рівні.

Критичний аналіз утилітарного структурно-функціонального підходу до питань управління науковим потенціалом вищої школи, запровадження в дослідницьку область управління дисциплін та званого гуманітарного циклу, тієї сфери духовного виробництва, що не піддається утилізації, а також відіслена автором типологізація управління наукою як формою культурної творчості можуть знадобитися в осмисленні й розв'язанні завдань удосконалення управління наукою в умовах гуманітаризації вищої освіти.

Результати дослідження придатні для використання в процесі викладання історії науки та наукознавства, в розробці й читанні спецкурсів з проблем філософії науки та культури, в практиці управління наукою вищої школи.

Впробація роботи. Основні положення й результати дослідження були подані на Всесоюзну міжвузівську наукову конференцію "Творчість як предмет філософського дослідження" (Київ, жовтень 1989); Республіканську науково-практичну конференцію "Українська журналістика 89" (Київ, травень 1989); Всесоюзну науково-практичну конференцію "Оновлення суспільства: проблеми і перспективи" (Уфа, вересень 1990); XIII Всесоюзний теоретичний семінар "Світгляд і наукове пізнання" (Київ-Ужгород, листопад 1990); опубліковані в республіканських міжвідомчих наукових збірниках "Проблеми філософії" - вип. 84 (Київ, 1990), вип. 88 (Київ, 1991) та "Проблеми соціології" - вип. 1 (Київ, 1992); обговорені на методологічних семінарах кафедри соціології та лабораторії соціологічних досліджень, засіданнях кафедр політології філософського факультету і філософії гуманітарних факультетів Київського університету; використані при проведенні соціологічних досліджень з проблематики вищої школи.

Структура дисертації. Тема дисертаційного дослідження визначила послідовність викладання матеріалу і структуру роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох глав, кожна із яких включає по три параграфи, заключної частини і списку літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір теми, її актуальність, аналі-

зується література, присвячена проблемі взаємозв'язку науки, вищої освіти та культури, визначаються основні цілі та задачі дослідження, його методологія та методика, обґрунтовується структура дисертації.

У першій главі дисертації "Проблеми вивчення наукової діяльності в контексті культурної творчості людини" розглядаються найзагальніші питання детермінації наукового пізнання людською культурою.

У першому параграфі "Наука як об'єкт філософської рефлексії" основний акцент ставиться на проблемі знаходження специфічно філософського ракурсу розглядання взаємозв'язку науки та культури.

З огляду на те, що наукова діяльність є складним багатоплановим процесом, осмислення якого у рамках чогось єдиного і цілісного неминуче призводить до спрощення, у першому параграфі виділяються форми осмислення науки у межах філософської рефлексії.

Дисертантом виділяються такі основні форми методологічного осмислення: логіко-методологічна, де наука розглядається з точки зору законів організації знання, незалежних від людської суб'єктивності, гносеологічна, де основним завданням є пошук відмінностей наукового пізнання від інших форм раціональності (міфа, релігії, філософії), як підвид гносеологічної в дисертації розглядається історико-генетична форма дослідження наукового пізнання, де основна увага приділяється проблемі наукової еволюції, її законам і рушійним силам. Наукова діяльність в усьому багатстві її аспектів - психолого-евристичному, біографічному, соціологічному також може аналізуватися з точки зору індивіда.

За основну методологічну дилему, що витікає із протипоставлення розглянутих концепцій науково-дослідної діяльності, в дисертації править дилема абстрактного гносеологізму і соціокультурного редукціонізму, де у випадку переважання першого типу філософської рефлексії наука виступає самоцінною діяльністю щодо виробництва знання, а в іншому випадку розчиняється в безмежному морі культурних форм і неконтрольованих суб'єктивних пристрастей (1).

Пошук шляхів вирішення даної дилеми зумовив історико-філософський екскурс, здійснений у другому параграфі дисертації "Єдність і протистояння двох принципів", де прослідковуються історичні форми протипоставлення науки та культури в європейській філософській традиції.

Ця аристотелівська ентелехіальна схема культурної творчості веде до виключно естетичного її трактування, оскільки припускає, що культурна предметність досягає свого завершення в спогляданні суб'єкту, але аж ніяк не в сфері зміни самих основ людської свідомості. Внаслідок цього культура первісно протипоставлена пізнанню, а наука стає екстенсивною, виводиться за межі цінностей, як така, що належить ніби-то надіндивідуальній космічній свідомості.

Методологічні передумови подолання вказаної дихотомії науки і культури закладено у працях М.К.Мамардашвілі. Значення його основної ідеї "фізичної", або "конструктивної" метафізики полягає у розведенні понять духовного і ментального, фіксації онтологічного статусу свідомості, яка набуває свого суто людського характеру виключно в певних режимах роботи, вироблених культурою.

Така передумова, по-перше, дозволяє подолати опозицію матеріальної і духовної культури, адже самі "тверді тіла" нашої свідомості позбавлені характерних ознак цілеспрямовуваної "духовності" і їх неможливо винанити лише через власне творче зусилля. По-друге, вона долає предметний культурний фетишизм, оскільки культура виявляється не галереєю ідолів, а особливим виміром людської свідомості. По-третє, породжувана нею ідея "культурних органів" дає змогу зняти дихотомію "наука - культура", тому що наука сама стає культурним феноменом, засобом виробництва людського погляду на світ, а останній набуває теоретичного виразу в категоріях порядку, гармонії, краси.

У другій главі дисертації "Інституціональні форми науки і еволюція вищої освіти" конкретизується загальнометодологічне положення про культурно-ціннісний характер наукової діяльності і розглядається взаємозв'язок еволюції пізнавальних горизонтів наукового бачення світу, інститутів науки і інститутів освіти.

У першому параграфі "Співвідношення форм пізнання і способів трансляції культурної традиції від первісного синкретизму до Нового часу" дисертант прослідковує цей взаємозв'язок у історико-генетичному аспекті на матеріалі донаукових форм пізнання, керуючись дисциплінарним підходом, поданим у сучасній філософії Я.П.Огурцовим. Доводиться положення, що даний підхід дозволяє подолати суперечність між абстрактним гносеологізмом, абстрактним психологізмом і абстрактним соціологізмом у поясненні наукової еволюції, котрі властиві типологічному підходові (3). Особливість

останнього полягає у тому, що він виходить із ідеї єдиної науки, де діяльність суб'єкта пізнання зумовлена універсальними логічними і гносеологічними законами.

Дисциплінарний підхід, беручи за основу такий жорсткий структурування "атом", як дисципліна, розглядає не стільки інваріантні логічні закони організації знань, скільки конкретно-історичний спосіб організації набутого знання, спосіб досягнення консенсусу і взаєморозуміння між суб'єктами наукової діяльності, а також спосіб трансляції набутого знання, тому що наукова дисципліна є тим онтологічним центром, де зустрічаються і перехрещуються логічне і соціальне, психологічне і інтерсуб'єктивне, емпіричне й аксіологічне.

Далі під вказаним методологічним кутом зору дисертант аналізує типи знань, котрі можуть бути об'єднані концептом "ритуального знання". Вони зустрічалися в усіх розвинених культурних регіонах, не зводяться ні до архаїчного міфа, ні до сучасної науковості, і визначаються Н.П.Огурцовим поняттям "сакрально-когнітивний комплекс". Узявши за основу відому концепцію В.В.Семенцова (4), дослідник виводить основні критерії цього неоднотипного називу знань із первинності ритуалу над власне пізнавальною основою.

Дисертант конкретизує і уточнює положення Н.П.Огурцова, розрізняючи власне міфопоетичне знання й типи знань, що супроводжували процес відокремлення людини від колективного цілого, її індивідуалізації. Не зважаючи на різноманіття типів знань, відсутність спільних логічних структур, прямих взаємовпливів і значну віддаленість у часі, дисертант здійснює спробу визначити ряд рис, які об'єднують веди, даосизм, традицію античного платонізму, гностичку, алхімію, магію, різні традиції містики. Такими рисами є невідокремленість власне емпіричного компоненту знання, безпосередній характер знань цього типу. Вони проявляються в нерозмежованості сфер знання, співвіднесеності його з "природним" чуттєвим світосприйняттям людини, у відсутності спеціалізації, принципу експерименту, зв'язку між науковими товариствами і інститутами освіти, некумулятивному характері тощо.

Вказавши на ці особливості, дисертант зупиняється на принципах дидактики, що відповідають основам систематизації знань і вирізнення наукової дисципліни. У роботі підкреслюється, що не дивлячись на спільність структурно-систематизуючих принципів ор-

систематизації знань і схожість процесів комунікації між вчителем і учнем, існує суттєва різниця між учбовим процесом традиційного суспільства і новозропєнського дидактикою.

Ця різниця зумовлювалась тим, що систематизація знань того періоду здійснювалась не за предметним, а за ієрархічним принципом, згідно з яким основою поділу наук виступала ієрархія типів буття. Ця ієрархія відповідала ієрархії наукових дисциплін, розподілу наук на виші і школи, "вільні" і "нежанічні".

У другому параграфі "Проблема пошуку культурних передумов феномена наукового пізнання" аналізуються ті умови, за яких систематизоване знання, що викладається у вигляді наукових дисциплін, перетворилось на науку. Проблема полягає у тому, що виникнення нового типу пізнавального досвіду безпосередньо не виводиться ні із соціально-економічних факторів, ні зі схоластичної університетської науки, ні з психології конкретного суб'єкта пізнання.

Зафіксувавши несумісність логічного і інституціонального пояснювальних принципів виникнення феномена науки, дисертант намічає перспективи цілісного підходу до нього за формулою "наука як культура". Методологічні передумови такого підходу містяться в розробках М.К.Мамардашвілі (5).

Сутність мамардашвілівської концепції науки полягає у тому, що вона враховує різницю між змістом і існуванням наукового пізнання, дає змогу коректно поставити питання про його культурну детермінацію. Виходячи із вказаної різниці, культурне буття науки не ґрунтується ні змісту наукових висловлювань про світ, ні психологічними уявленнями про ці висловлювання, але є об'єктивно-предметним механізмом організації самого суб'єкта, зумовлюючи відтворення "взаємозв'язаних одиничних фактів сприйняття об'єктів у світі і вибір понять, що їх пояснюють" (6).

Переходячи до аналізу конкретних культурних механізмів становлення феномену науковості, для якого трансцендентальними умовами виступають характеристики кумулятивності й незворотності, дисертант виділяє аспекти, котрі допомагають зафіксувати історичні віхи цього становлення: а) основні пізнавальні процедури (де відбувається перенесення пізнання сутності на математичний опис явищ); б) мова (народження культури наукової дефініції та опису); в) форми наукового товариства і спілкування вчених (формування наукових інститутів і жанрів наукової прози); г) форми виховання і освіти (де провідною тенденцією виступає відмова від

універсализації на користь посилення спеціалізації). Багатий емпіричний матеріал, щодо культурних змін взаємини аспектами, міститься у праці Ольши Л. (7).

Нарешті, у третьому параграфі "Інституціоналізація науки й структура вищої освіти" прослідковується становлення тенденції до спеціалізації у процесі інституціоналізації науки та її вплив на зміни у структурі вищої освіти.

Перед тим, як перейти до розгляду еволюції наукових інститутів, дисертант аналізує змінені початкові принципи поділу знання, форми вкличення носіїв знань у діяльність щодо його відбору, збереження і передавання.

Онтологічний принцип відношення об'єктів до матерії, що передбачає ієрархію наук у античності і середньовіччі, змінився принципом єдності в різноманітті, який урівнював типи емпіричних знань у Новий час. Дисертант далі зазначає, що методологічні труднощі філософії науки полягали в пошуках міри співвідношення єдності і різноманіття для уникнення небезпеки абстрактної уявляючості і емпіричного релятивізму. В процесі аналізу впливу принципу диференціації на становлення інституціональних форм розвитку науки і вищої освіти дисертантом виділяються такі інституціональні форми науки: а) академія XVII-XVIII ст., відома енциклопедизмом і універсализмом, порівняно слабким зв'язком із усталеними інститутами освіти; б) різні форми посвяти професійних учбових установ із університетами в XIX ст., що відтворювали науково-технічну інтелігенцію в сучасному значенні слова; в) інститути гуманітарної освіти як опозиція утилітарно-технічній вузькій спеціалізації (8).

Закінчуючи огляд історичних форм взаємов'язку інститутів науки і вищої освіти, дисертант резюмує, що реальна строкатість і складність цих взаємов'язків не має нічого спільного з ідеалізацією науки як гомогенного світу об'єктивованого знання.

У третій главі "Управління науково-дослідною діяльністю у вищій школі в світлі гуманітаризації системи освіти" розглядаються можливі напрями регуляції різних аспектів наукової діяльності у вищій школі.

У першому параграфі "Проблема типів управління науково-пізнавальним процесом" дисертант намагається переглянути поширені концепції управління, абстрактно-кібернетичний характер яких не відповідає уявленням про науку як про велич гетерогонний.

"Гібридний" феномен. Ці концепції склалися в період кібернетичного буму, універсалістських претензій кібернетики на створення теорії буття, яке б описувалося з точки зору принципу системності. Їхня реалізація на практиці допускає виключно структурно-функціональні способи оптимізації функціонування об'єкта, що дає не повністю вичерпують можливості регулювання діяльності такого об'єкта як наука і у деяких випадках суперечать його природі.

З метою приведення у відповідність проблеми управління гетероніомою структурою науки і природі дисертант здійснює спробу побудови типології форм управління наукою.

Управління як загальнодержавне планування. Цей тип управління (як нормативне прогнозування) є необхідним фактором соціального буття нормальної науки. Сучасні дослідники виділяють три рівні нормативного прогнозування: вибір курсу, стратегічне планування, оперативне планування (2).

Управління як інтеріоризація відносин владування і підкорення в іманентних структурах інституціоналізації науки. На відміну від попереднього типу даний тип управління внаслідок на ті структуризації, що не пов'язані з державою, але безпосередньо витікають із природи самої науки. Якщо виходити з феномену влади як ширшого і універсальнішого, ніж феномен держави, то структурування науки на всіх рівнях (гносеологічному, ідеологічному, інституціональному, мови та наукового дискурсу) буде пронизане принципом влади (на цьому наполягали Е. Дюркгейм, М. Фуко, Р. Барт, Ж. Дерріда).

Управління як правова регламентація усередині наукового товариства.

Закриває перший параграф розвід функціонування загальних закономірностей і типів управління наукою в специфічних умовах виділої школи, де наукове співіснує з учбовим. За цих умов до згаданих типів управління додається регуляція дисциплінарного співвідношення вузівських програм, управління як знання засад мислення (евристичний аспект), управління як система залучення, виділення і заохочення студентів, котрі займаються науковою діяльністю.

У другому параграфі "Альтернативи (іде) управління в контексті гуманітаризації наукового пізнання" дисертант обґрунтовує висновок про операціональність поняття управління, що вважається для фіксації деяких аспектів ширших принципів регуляції і саморегуля-

ції наукового знання та дослідницької діяльності.

З метою доведення цього положення аналізуються форми регуляції наукового пізнання, принципово альтернативні ідеї управління, де взаємодія у межах наукового товариства чи поза межами його інституціональних рамок відбувається на ґрунті вільного інтелектуального спілкування.

Дисертацiон розглядається дві основні альтернативи традиційному розумінню управління: а) вільна комунікація в межах неформальних наукових товариств і б) залучення до "позитивної" науки альтернативних форм пізнання (міф, теологія, окультизм, магія тощо).

Аналіз цих альтернатив приводить до висновку про сутність гуманітаризації як основної тенденції буття науки в ХХ столітті, котра протистоїть тенденції відчуження знань від людини, пануючи над об'єктивованими масами інформації. У цьому статусі гуманітаризація означає конституювання інтелектуально незалежного елемента в процесі пізнання, розширення структурних меж людського досвіду і людської свободи.

У третьому параграфі "Роль філософії як можливого інтегративного фактору управління наукою у вищій школі" розглядається проблема зміни образу науки як позачиністичного інструментального знання та роль філософії у процесі цієї зміни, а також доводиться думка про те, що інтегративна роль філософії аж ніяк не означає повернення до ідеї єдиної науки класичного німецького ідеалізму, адже основою для обґрунтування єдності людського пізнання виступає не єдність об'єкта чи трансцендентальних умов свідомості, а принципове спрямування науки на людину, одвічна культуротворча функція науки.

У світлі цієї функції дихотомія єдності і гетерономії науки долається за допомогою ідеї апроксимації (10), наближення до ідеалу єдиного пізнання, у процесі якого величезну роль відіграє філософія.

На відміну від типів управління наукою зі спробою точного прогнозування результату, управління за допомогою філософії підвищує евристичний потенціал, можливість самоконструювання людського досвіду без точного врахування та планування конкретних результатів наукової діяльності. Тому даний тип управління можна визначити як неспецифічний.

У заключній частині узагальнюються основні результати до-

слідження, аналізуються подальші перспективи застосування ідеї гуманітаризації в неklasичній епістемології, розглядаються практичні можливості використання отриманих результатів.

Основний зміст роботи висвітлений у таких публікаціях автора:

1. Творчество в управлении научно-исследовательской деятельностью вуза // Творчество как предмет философского исследования: Тезисы Всесоюзной межвузовской научной конференции - Киев, 12 - 13 октября 1989 г. - К., 1989. - С.30-32.

2. О задачах перестройки управления научной деятельностью в высшей школе // Проблемы философии. - 1990. - Вып.84. С.109-115.

3. Комунікативні особливості ранніх етапів формування наукових товариств // Українська журналістика - 89: Тези доповідей республіканської науково-практичної конференції. - К., 1990. - С.38-40.

4. О соотношении гносеологической и социокультурных концепций в науковедении // Духовное творчество: Процесс, эффективность: (Тезисы XIII Всесоюзного теоретического семинара "Мировоззрение и научное познание"). - Киев - Ужгород, 1990. - С.40-41.

5. Современная дихотомия взаимоотношения науки и культуры // Проблемы философии. - 1991. - Вып. 88. - С.23-30.

6. Наука и высшее образование в контексте культуры (опыт историко-философской реконструкции) // Обновление общества: проблемы и перспективы. Сборник научных трудов. - Уфа, 1990. - С.179-194.

7. Деякі аспекти історико-соціологічної реконструкції інститутів науки та вищої освіти // Проблеми соціології. - 1992. - Вип.1. - С.60-67.

8. Алексеева О.Н., Герасименко А.Н., Кіщенко Г.І., Нікуліна А.І. Навчальний процес та особистість студента очима соціолога // Проблеми соціології. - 1992. - Вип.1. - С.67-76.

Перелік посилань.

1. Див. Федерабенд П. Избранные труды по методологии науки. - М., 1986.

2. Шиллер Ф. Письма об эстетическом воспитании // Собр. соч. в 8-ми тт. - М.-Л., 1950. - Т.6 - С.333.

3. Огурцов А.П. Дисциплинарная структура науки. Ее генезис и обоснование. - М., 1988. - С.218

4. Див. Семенцов В.В. Проблемы интерпретации брахманической

ІНД ім. В. Стефанива
АН України

прозв. Ритуальний символізм. - М., 1981

5. Мамардашвили Н.К. Как я понимаю философию. - М., 1990. - С. 33-356.

6. Мамардашвили Н.К. Указ. вид. - С. 347.

7. Олвин Л. История научной литературы на новых языках. Т.1. Литература техники и прикладных искусств от Средних веков до эпохи Возрождения. - М.-Л., 1933.

8. Див. тамож Бен Л. Наука - науки - реформа университета // Современ. историко-науч. исследования (ФРГ). М., 1986; Рингер Ф. "Образование": социальный и гносеологический контекст немецкой исторической традиции // Современ. историко-науч. исследования (Великобритания). М., 1983.

9. Эпрес Р. Научно-техническое прогнозирование и долгосрочное планирование. - М., 1971. - С. 201.

10. Интервью с В. Хосле // Вопросы философии. - 1990. - №11.

Ab 28.010

Ab 28.010

1911
Königliche Bibliothek - Berlin

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

1818 in G. C. N. P. 1818
AN 1818